درسلر ... (۱)

ادب کلمه‌سی لغت‌ده «مادبه» کلمه‌سیندن آل (یئمک باشینا چاغیرماق) دئمکدیر . جاهلیت دور اخلاق سجیه‌لری معناسیندادا ایشلنمیشدیر . هم اوچونجو ودوردونجو عصرلرینده بوکلمه نفسی‌تمیز آنلامیندادا استفاده ائدیلیردی .

آلتینجی عصردن اعتبارا ، فلسفه ـ حکمت ـ ـ شعر ـ خطابه و بوکیمی علملری اوز چرچیوه یئرله‌شدیردی . ایندی ادب عروض . بدیع . قافیه. م بیان و بوکیمی ۱۶ علمه دئییلیر .

بوگون آذربایجاندا درام اثرلری ، رومان اوچرکلر ، حکایه‌لر ، شعرلر ، پوئمالار ، بیوقرافی تدقیقی نثرلر، ادبیات علملری‌ایله علاقه‌دار مقاله‌لرو بو منظوم و منثور اثرلره آذربایجان ادبیاتی دئیلمکده البته اختصارلا آدلارینی چکدیگیمیز ژانرلاردا بیر بدیعی نمونه‌لر واردیر . اورنک اولاراق آذربایجان اثرلری‌یندن ، وورغونون «واقف» درامی رومان‌لا محمد سعید اردوبادی‌نین «دومانلی تبریز» اثری وگ صباحی‌نین «قرتال» رومانی ، اوچرکلردن گول حسین اوغلونون اثرلری ، حکایه‌لردن جعفر جبار یازدیغی حکایه‌لری وحبیب ساهرین خاطیره‌لری، شعر نسیمی‌نین ، فضولی‌نین ، شهریارین و یوزلرله بو شاعرلرین پوئتیک‌اثرلری، پوئمالاردان بختیار وهابزا آتیلمیشلار منظومه‌سی ، شهریارین سهندیه‌سی ومسو عیمی‌نین صون شامی پوئماسی ، بیوقرافی‌لردن گ صباحی‌نین «شعریمیز زامانلا آدیملاییر» کتابی و د هیئتین «آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش» باشل مقاله‌لری ، تدقیقی نثرلردن دوکتور حمید نطقی‌نین وا درگی‌سینده سلسله‌وی مقاله‌لری ... وصون ژانرداک پروفسور بیگدلی‌نین اثرلری بونمونه‌لردن‌دیر .

بوگون ایران آذربایجانیندا تسطه حکایه‌لـ اوچرکلر، رومانلار، درام اثرلری، بیوغرافی‌لرله علا فعالیتلر یازیچیلاریمیزین طرفیندن خیلی آزدیر. حال سایر تورک ائللی‌خارجی ولایتلرده شعر دفترلرین‌دن چوخ نثر اثرلری یازیلییب یاییلماقدادیر .

بیزیم آذربایجاندا نثر اثرلری‌نین آزلیق ت ائتمه‌سی‌نین اساس سببی قلم آداملارینین ادبی ـ ب آذربایجان تورکجه‌سی ایله تانیش اولمامالاری‌دیر ایلک نوبه‌ده دیلیمیزین جمله قورالاری (مورفولوژی) اوفورغرافیک لغتلرینی ـ اصطلاح‌لارینی ـ بدیعی طرزلرینی اوگره‌ندیگیمیز تقدیرده شعرلره توکدویوم دویغولاری‌نثرده‌داهاساده‌لیکو راحاتلیقلاافاده‌ائده‌بیل چونکو آرتیق نثرده شعرایچون لازیم اولان اولچ بولگولر ، قافیه‌لر و بوکیمی قیدلر یوخدور . ائلـه یازیچیلاریمیزو معاصر نسیل دیلیمزه بیه لنمه‌لی، دیلی پرنسیپال و قایدالاشمیش شکیلده اوگرنمه‌لی ، نمونه‌لریمیزی زنگین‌لشدیرمک اوغروندا نثر اثرلری یا یاراتمالی‌دیرلار . آخی نئجه دئیرلر : «شعر گ رویالاری کیمی دیرسه نثر اینسان اوغلونون ب و اولغون لاشمیش دورونون داهیانه تفکراتی و بیر لاری‌دیر.» نثر اثری اولمایان هرهانسی بیر ادبیاتین د یاریسی بوشلوق کئچیریر . بیزده بو بونده (مسب اوخوجولاریمیزو قلم قارداشلاریمیزا یاردیم‌ائده‌جه‌یی

آردی گلن صاییمیزدا

[illegible]

اصغر فردی

بیر نثر اثری یازیلمادان اونجه اونون شیوه‌سی معین ائدیلمه‌لی‌دیر . مثلا بیرنثر حکایه اولسا وبوحکایه‌ده بیر آذربایجان قادینی‌نین دیلی‌ایله دانیشیلسا طبیعی بیر قلبینین ایشله‌تدیگی سوزجوکلر وقادینلارین شیوه‌سینه مخصوص اولان عباره‌لر ایشله دیلمه‌لی‌دیر . بیر ضیالی و منور آدامین سوزونو نقل ائتدیگیمیز زامان بللی بیر لغتلر ونئجه دئیرلر کبارجا سوزلر یازیلمالی‌دیر. عمومیتله دئمک کی پرسوناژلارین کاراکتری یازیچی‌نین نثریندن آیدینلاشمالی‌دیر . نثرین موضوع‌سو خالق دانیشیغی‌نا اسسلانماسا داها بو نوع‌ده «آرگو» و عامیانه سوزلر دئیلمز . نثر علمی وتدقیقی بیر مقاله اولسا آرتیق اورادا شخصیتلی عباره‌لررول‌ایفاء ائتمه‌لی‌دیر. ایندی‌یازیلاجاق نثرین اسلوبونو معین لشدیردیکدن صونرا اونا اساسا جمله‌لر ، عباره‌لر و کلمه‌لر سئچمه‌لی‌ییک . ادبی و علمی بیر موضوع‌نو افاده ائدن نثرده جمله‌لریمیزین تمامیله قایدالی اولماسی لازیمدیر . بیزیم دیلیمیز آهنگ قانونو اوزره‌قورولموش یگانه‌دیلدیر . بو دیلده سسلر معین‌بیر «اینتیناسیون» و موزیکه مالکدیر .

دیلیمیزده دوققوز (۹) سسلی حرف (صائت) واردیر و قالان حرفلری (صامت) دیر . دئمک بلکه دونیانین ان چوخ سسلی و فونتیک دیلی ائله بیزیم دیلیمیزدیر .

بو دیلده اون‌ده گئدن سسلی حرف صونرا گلن حرفلری آردینجا چکیر مثلا : اوزوم (انگور)ون بیرینجی سسلی حرفی (او) اولدوغو اوچون ایکینجی صائتی ایسه ائله (او) اولمالی‌دیر . ۹ سسلی حرفین دوردو (قالین حرف) و بئشی(اینجه حرف) دیر. قالین حرفلر بونلاردان عبارتدیر : آ (آلما) او (اولدوز) ای (ایلدیریم) او (اوغلان).

اینجه سسلر ایسه بونلاردان عبارتدیر : ای (ایکی) او (اوزوم ـ انگور) او (اولمک ـ مردن(اؤ (کسره) ا (فتحه) . هر تورکجه بیر کلمه‌ده آهنگ اویغون‌لوغو موزیک هارمونی‌لیگی واردیر . هئچ واخت تورکجه بیر سوزجوکده اینجه حرف گلدیکدن صونرا آردینجا قالین حرف گلمز . (آلدیم) سوزجوگونده (آ) قالین حرف اولدوغو اوچون (ی) ده‌قالین حرف دیر(آلدیقلاری) مرکب کلمه سینده قالین حرف اولان (آ) حرفی‌نین‌باشدا گلدیکی اوچون اوندان صونراکی اوچ سسلی حرفده قالین گلمیشدیر . ائله ایسه‌آلدیقلارینی «آلدیقلری» یازمامالی‌ییق و «گوردوکاری» کلمه سینده «گ» دن صونرا گلن بیرینجی سسلی حرف اینجه اولدوغو اوچون او بیری سسلی حرفلرده اینجه اولمالی‌دیر . ائله بونا گورمه «گوردوقلاری» یازساق سهو ائتمیشیک . آهنگ قانونو آذربایجان تورکجه‌سی‌نین اساس پرنسیبی دیر و دئمک دوز یازیب اوخوماغین ، ادبی دانیشماغین ایلک آددیمی سس هماهنگ لیگی و فونم بولمه‌لرینی اوگرنمکدیر . عزیز اوخوجولاریمین بو اصولو وقایدانی اوگرنمه‌لرینی آرزو ائدیرم .

(قورتارمادی)

۵
یکشنبه ۸ مرداد ۱۳۹۹ شماره ۱۸۲۴۴ روزنامه

درسلر...«۲»

اصغر فردی

تورکلرین آذربایجاندا یئرلشمه‌سی بلکه مین ایلدن آرتیق بیر تاریخه قاییدیر. بومدت‌ده آدی کئچرلن اقلیمده تورک خالقی‌نین باشیندان چئشیتلی حادثه‌لر آلمیش ، طورلو دورلر کئچمیش‌دیر ، بویوک شاعیر و عالیم دوقتور نطقی دئمیشکن :

«تر ، گوز یاشی ، قان قیمه‌تینه ایرانا گیردیک
صون بیگلیک اوچون بیرا صیرا اوللر اسیردیک
مین دورلو مشقتله ، بیزیم قهرمان اوردو
بو اولکه‌ده توحید آدینا یوردونو قوردو».

بیرواخت آذربایجان ایرانین بئله ، مدنیت مرکزی و صنعت اوجاغی اولموشدور . دئیه‌جگم خطاط لیق ساحه سینده ایران باخین شرق اولکه‌لری‌نین پئشینده گئتمیش ، بورادادا نستعلیق خطینی میرعلی تبریزی اختراع ائتمیش و ایلک اولاراق اورتایا آتمیشدیر .

شعرده‌ده ائله خاقانی شیروانی ـ نظامی گنجوی ـ خطیب تبریزی ـ همام تبریزی‌ـ صائب تبریزی و ان‌نهایت شرق شعری اوفقلرینه قاناد آچان سیرلر دونیاسی‌نین خاطره‌سی اولان اوستاد شهریار بوگون پیچیلتی‌لی سمانین قوجاغیندا آلماس داغی کیمی پارلاییر . بلی ! شعر ساحه‌سینده بوکیمی گوجلو آدیم‌لار آتیلمیش‌دیر آنجاق نثرده ....؟!

فضولی‌نین دیوانی ایلک دفعه تبریزده باصیلماسیله عئنی زاماندا بودیوان دفعه‌لرله یئنه همین شهرده نشر ائدیلمیشدیر و یا ...

آنجاق نثر اثرلری عصرلرله قاباقجادان ائله بارماق صاییسی قدرده طلسمه سالینمیشدیر . آنجاق امیدواریق آرتیق بوندان صونرا سئحیرکار یازیچیلاریمیزین چلک ارادمسی ایله ابدیته قوووشاجاق نثرلری یازیلسین .

★

دولغون ، مکمل ، دوزگون و بدیعی بیر نثرین یازیلماسی اوچون هر شئی‌دن قاباق ناثرین یازاجاق و دئیه‌جک سوزه مالک اولماسی ضروری‌دیر . البته سوز اولماسا بئله نثر یالنیز فورما اعتبارینی داشیا بیلر. مثلا فارسجا اثرلرده «دره نادری» کتابی‌نین نثری‌نین معین و اوریژینال بیر اوسلوبو واردیر و دئمک چوخ متین بیر شیوه‌ایله یازیلمیشدیر . اوندان باشقا فارسجا متن‌لرین هره‌سی معین بیر طرزله یازیلیب و اوزونه یئرآچمیشدیر. آنجاق «دره‌نادری» صیراسیندا یئرلشمیش اثرلر مضمونجا هرهانسی بیر دگره مالک دئگیلدیر ، اما یوخاری‌دا قید ائدیلدیگی‌کیمی نثریمیزین هم کیفیت‌جه همده کمیت‌جه دولغون اولماسینی ایسته‌رسک مضمون درینلیگی‌نه ده دوشونمه‌لی‌ییک . عمومی مطالعه‌لریمیزی گئنشلندیرمه‌لی و تورکجه الیمیزده اولان متن‌لری اوخمامیزلا عینی زاماندا باشقا دیللرده یازیلمیش کتابلاری‌دا طبیعی اوخومالییق . بویله‌جه یازیمیز معنا و محتوا اعتباری‌ایله دولغون اولاجاقدیر . آنجاق بیزیم نثرشناسلیق حاقیندا بحث‌لریمیزده محتوانین آزیئری اولدوغو سببله بیز عمومیتله فورما اوزه‌ل‌لیگی و گوزه‌ل‌لیگی باره‌ده اطـرافلی بحث‌لـرده اولاجاغیق . نثر ساحه سینده آدیم باصان آدامین دئمگه سوزونون اولماسی اوچون بیز نه دئمک دئگیل نئجه دئمکده سوز آچماق ایسته‌ردیک ...

(قورتارمادی)

★

یکشنبه ۱۵ مرداد ۱۳۹۹ شماره ۱۸۲۴۹
ص ۳ روزنامه مهد آزادی

[illegible]

کئچن نثرلرده عزیز اوخوجولاریمیزا ، دوزگون و ادبی نثرین نئجه یازیلماسی‌باره‌ده وئردیگیمیز ـ گوستریش‌ـ لرده باشدانثرین شیوه‌سی‌نین‌معین ائدیلمه‌سی‌وموضوع اوزره نثردیلی‌نین سئچیلمه‌سی، ائله‌جه‌ده دیلیمیزده آهنگ قانونو حاقیندا معلومات وئردیک . ایندی‌ادبی نثرباره‌ده صحبتیمیزی داوام ائتدیریریک. دیلچی‌لرین‌بیر صیراسی‌نین فیکریجه هرهانسی بیردیله قراماتیک طرزلنمه‌سی‌ـ خصوصیله‌یاجاردیغیمیزین بیردیلین ادبی نثرینی مئینینی یول‌لا اوگرنمک بیراوقدرده‌موفق تعلیم اسلوبو دئگیلدیر . یالنیز هنج‌دئگیلسه جمله قورولوشلارینی یانلیش‌یازماماق‌دئیه ادبی دیلیمیزین بیرتاخیم ـ مقدماتینی و القباسینی اوگره‌نمه میزلازیمدیر.دوزگون یازماغی باجاردیقدان صونرا «یاخشی، داتلی و اوستاجاسینا یازماغیمیز اوچون معین‌قیسالارلا دئگیل آنجاق ـ آنجاق اینجه ذوق و سورمکلی مطالعـه‌ـ رگرمکیر . بوهفته‌مکی‌بحثیمیزده جمله قورلوشو بارمده‌سوز آچماق ایستیریک. آذربایجان تورکجه‌سی‌نین‌مورفولوژی اصولونا اساسا جمله «مکی» یا «که» اولمامالی‌دیر.«که‌ـ کی» فارس دیلی‌نین ربطه وسیله لریندن اولوب تورکجه جمله نین اساس آختاریندن بلکه‌ان مهم‌منتی‌صاییلیر.دئمک «کی»ایله قورولان بیرجمله‌نین تورکجه شخصیتی‌یوخدور . بونووع جمله‌ده باشقابیردیلین روحو آخماقدیر . مثلا : (الده‌اولان مجموعه ... سن‌بیرحصه‌الیمیزه چاتان شعرلردیر «کی» طنز و انتقاد قیافه سینده (!) یازیلیب) بوجمله نین‌بیرینجی و ان‌مهم نقصانی ویانلیش لیغی‌ائله«کی» نیین اولماسی‌دیر ایندی «کی» نی‌نئجه‌اورتادان قالدیراق :

(الده‌اولان مجموعه ...بن‌طنزو انتقاد قیافه سینده یازیلان شعرلری‌نین بیرحصه‌سیدیر) ایندی «کی» نین‌نئجه قالدیریلماسینی گوردونوز . بورایا قدر جمله قورولوشو دوزملیب، تورکجه‌لشدی . جمله ـ نین‌ایکینجی‌ایشی اونون کلمه‌لری نین اصلاحی و مناسب شکیلده دگیشدیریلمه‌سی‌ود اوچونجو مرحله‌سی بوجمله‌نین سئتیک جهتـجـه یاراقلانماسی‌دیر

ایکینجی و اوچونجو مرحله‌نو بحثیمیزدن خـارج ـ سه‌ده‌گئمجک نثرلرده قیدائدمجگیمیز موضوع‌لاراحاضیرلیق و صنعه یاراسین دئیه اوناوتری‌شکیلده اشاره ائدیریک یوخاری‌دا قیدائدیلن جمله‌ده ایکینجی ایشین کلمه اصلاحی اولماسینی دئدیک مثال اولاراق، وئردیگیمیز اورنکده (قیافه ـ سینده) کلمه‌لری یازیچی‌سی‌نین نیتینده‌اولان‌آنلامی افاده ائتمه‌ییر . «قیافه سینده » نین یئرینه مثلا :(شکلینده ، نوعونده، فورموندا، فورماسیندا، ژانریندا) و سائره بوکیمی عباره‌لر یازیلسایدی، بلکه داهادوزگون‌اولاردی . جمله‌نین اوچونجو اصلاحی اونون بدیعی سئتیکجهتجه اصلاحی‌دیر . اگر «طنز» دن صونرا «انتقاد» کلمه‌سی‌نین یئرینه، «طنزمین‌باش حرفی‌نین «ط» سسلی‌اولدوغو اوچون «انتقاد» دا «تنقید» اولاراق ـ ت ـ حرفی‌ایله‌باشلانسایدی جمله ده‌حرفلرین موزیکال‌اویناشماسی‌و اویارلیغی‌داها رعایت اولوناردی . بو تکنیکه دیلچی ـ لیکده «آلتیراسیون» ـ توافق حروف ـ دئییلمکده‌دیر . ائله ایسه‌جمله‌بیر صیرا آیری اصلاحلارلا باخ بئله اولاردی :

«الیمیزده‌اولان مجموعه ... بن‌طنزو تنقید نوعونده یازدیغی شعرلری‌نین بیرحصه‌سی‌دیر ».

بونونلادا جمله ادبی ـ بدیعی شکیلگیریلر .آرتیق بوشکیلده‌ن باشقا سائرفورم‌لاردا‌یازیلماسی‌دا‌یازیچی‌نین‌اوز سلیقه‌سینه قاییدار . مثلا بیریسی«طنز» کلمه سینی«نگاهی ـ ساتیریک ـ ساتیرا »، «یازدیغی» نی «یازمیش اولدوغو » ، «نوعونده»نی، یوخاری‌دا وئردیگیمیزمثال‌لارلا، «مجموعه»نی ـ دفتر ، پوئزیادفتری ، شعر مجموعه‌سی ـ و باشقاچئشیتلی قالیبلرده‌گتیره‌بیلر . بوداها چوخ‌یوکسک یازیچی‌لیق‌مرحله لرینده یئرلشن موضوع دور . خاطرلاتمالییق : یوخاری داقیده ـ آلدیغیمیز (کی) نی‌یالنیز جمله‌نین اوزونلوغو و بعضی لابدلوک نتیجه سینده چوخ آزمقداردا‌ایشله‌ده‌بیلریک. داها‌صونرا «حاضیرکی»، «مندمکی»، «بوهفته‌مکی» متـرکیب لرینده قوللانیلان «کی»، بحثینی ائتدیگیمیز «کی»‌ملتمامی‌ایله فرقلی‌دیر . عزیز اوخوجولار دئدیگیمیز موضـوع‌لارا رعایت ائدرمک یازدیغلاری نثرلرینی اصلاح ـ اولونوب و بوتون قایدالاری تجربه اولاراق ـ اوگرنمه‌لری اوچون بیزه‌گوندرمه بیلرلر، بیزده‌ اونلارین کیچیک نثرپارچالارینی اصلاح ائتدیکدن صونرا قلم صاحب‌لرینه گئری‌قایتاراجاق و ان‌یاخشی نثرنمونه‌سینین بوصحیفه‌ده درج اولونماسینی‌بیلن کاتبدن خواهش ائدمه‌میک .